

samoosvity. [Distance learning as a means of stimulating self-education]. Vinnytsya.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУЧАЙ Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: підготовка фахівців в умовах дистанційного навчання

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KUCHAI Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Scientific interests: training of specialists in the conditions of distance learning

*Дата надходження рукопису 07. 12. 2017 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов.*

УДК: 378.147

ОМЕЛЬЯНЕНКО Світлана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: omelyanenkoSV@gmail.com

ОВОЛОДІННЯ МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТЕХНОЛОГІЄЮ РОБОТИ З МЕРЕЖЕЮ СОЦІАЛЬНИХ КОНТАКТІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Ефективність розвитку суспільства багато в чому залежить від соціального самопочуття молоді, її формування готовності діяти адекватно суспільним процесам, що багато в чому залежить від рівня професійної підготовки. У процесі професійної освіти майбутні фахівці із соціальної роботи мають бути орієнтовані на розв'язання складних спеціалізованих задач та практичних проблем у сфері соціальної роботи, що передбачає застосування певних теорій, технологій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов. Однією із технологій, яку доцільно застосовувати у соціальній роботі, зокрема із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, є технологія роботи з мережею соціальних контактів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Робота з мережею соціальних контактів останніми десятиліттями стала широко розповсюджуватись у Швеції, Росії та інших країнах. В Україні ми не виявили спеціальних досліджень, що безпосередньо висвітлюють питання ефективного застосування цієї технології. Інформація про технологію роботи з мережею соціальних контактів майбутні фахівці із соціальної роботи можуть отримати лише із від практичних працівників, які впроваджують цю технологію на основі вивчення досвіду своїх колег з інших країн [1].

Мета статті – представлення досвіду

діяльності із майбутніми фахівцями із соціальної роботи формування у них умінь застосування технології роботи із мережею соціальних контактів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Технологія роботи з мережею соціальних контактів – це технологія вирішення проблем, надання допомоги особистості, яка опинилася в скрутній ситуації, через організацію та проведення зустрічей із її значимим оточенням. Ця технологія базується на комплексному підході до потреб, можливостей і вирішення проблем клієнта.

Теоретичною основою технології роботи з мережею соціальних контактів є соціально-екологічна теорія систем, сформульована К. Левіном, У. Бронфенбреннером. Відповідно до цієї теорії, кожна людина є частиною різних систем: сім'я, родичі мами, родичі тата, дитячий садок, школа, сусіди, клубні, дворові друзі, різні організації та відомства та ін. Дослідники виділяють такі системи: мікросистеми – це системи, частиною яких є вихованець (сім'я, родина, школа, друзі тощо); мезосистеми: контакти і відносини, які виникають між мікросистемами (наприклад, між сім'єю і школою, сім'єю і друзями дитини); екзосистеми – системи, в які особистість сама не входить, але які опосередковано впливають на неї (наприклад, психологічна атмосфера на робочому місці батьків впливає на внутрішнє життя сім'ї, і, таким чином, мають значення для дитини); макросистема, що описує існуючі цінності в

суспільстві, застосовується при аналізі впливу на виховання [2]. Ці системи взаємодіють між собою, і людина піддається впливові цих систем. Якщо в одній із систем виникають проблеми, то вони так чи інакше відбиваються на всіх членах цієї системи, а також на інших системах.

Отже, мережа соціальних контактів включає як людей, так і характер відносин між ними. Технологія роботи з мережею соціальних контактів дозволяє всебічно вивчити, мобілізувати соціальне оточення вихованця, використовувати внутрішній потенціал сім'ї вихованця, його оточення для вирішення його проблем.

Технологія роботи з мережею соціальних контактів включає в себе мережеву діагностику, мережевий аналіз (роботу з мережевою картою) і мережеві зустрічі. Відповідно алгоритм роботи в межах технології передбачає такі етапи: 1) попередня робота – встановлення контакту і довірчих відносин фахівця з особистістю; 2) складання карти соціальних зв'язків, що дає уявлення про того, хто конкретно входить в оточення особистості (сектори: сім'я, родичі, друзі та сусіди, заклад освіти, фахівці), і як вона описує свої відносини з кожною з цих осіб; 3) аналіз соціальних зв'язків: міжособистісних відносин, балансу секторів карти, можливостей і обмеження при вирішенні проблем, на основі чого визначаються важливі і значимі для людини особи; 4) організація зустрічі в межах соціальної мережі (мережевої зустрічі), що передбачає визначення теми (проблеми) зустрічі, текст запрошення на зустріч, мотивацію на участь у зустрічі членів соціальної мережі, проведення необхідних узгоджень і попередніх зустрічей з ними; 5) проведення мережевої зустрічі, в ході якої фахівці надають професійну допомогу на користь людям, які звернулися за допомогою; 6) робота після мережевої зустрічі, що полягає в реалізації зацікавленими учасниками соціальної мережі (родичами, друзями, сусідами) позитивних і конструктивних рішень, пропозицій, знайдених в процесі зустрічі.

Технологію роботи з мережею соціальних контактів дітей та молоді ми розглядаємо як соціально-педагогічну технологію з погляду таких міркувань. Предметом цієї технології є проектування соціально-педагогічних об'єктів, які інтеграційно можуть представляти виховну систему зі всіма її підсистемами і параметрами, в ній в концентрованому вигляді представлені узагальнення накопичених і систематизованих теоретичних знань, досвіду, умінь і практики роботи суб'єктів соціально-педагогічної діяльності. Вона містить сукупність прийомів, методів і дій,

спрямованих на надання підтримки, захисту особистості вихованця за допомогою його оточення. Об'єктом технології роботи з мережею соціальних контактів виступають вихованці, батьки, родичі, друзі, фахівці, символічні особи, які так чи інакше пов'язані між собою і з вихованцем. Технологія роботи з мережею соціальних контактів забезпечує проектування й реалізацію виховного процесу за параметрами, які визначають ефективність виховання – цілепокладання, діагностика, корекція, дозування, логічна структура, моніторинг виховного процесу. Реалізація технології роботи з мережею соціальних контактів дозволяє достатньо цілісно перетворювати об'єкти педагогічних впливів – окремого вихованця, а також здійснювати позитивний вплив на оточення вихованця, що в свою чергу приводить до розвитку вихованця.

З метою формування вміння застосувати технологію роботи з мережею соціальних контактів ми запропонували студентам першого курсу спеціальності «Соціальна робота» Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка на початку першого семестру скласти карту своїх соціальних зв'язків. Самоаналіз студентами своєї карти соціальних зв'язків показав, що у всіх їх без винятку значимими контактами є контакти із батьками: 100 % першокурсників вказали, що це матір; 12 із 15 першокурсників називали і матір і батька як значимі контакти; 8 із 15 першокурсників разом із батьками вказували дідуся і бабусю, братів і сестер як значимих осіб у своєму житті. Отже, студенти-першокурсники відзначили, що в разі виникнення проблем у своєму житті вони в першу чергу будуть звертатися по допомогу до своєї родини.

Закономірною, на нашу думку, є незначна кількість значимих для першокурсників осіб у секторі «заклад освіти». Лише 6 із 15 студентів вказали в цьому секторі своїх вчителів, що свідчить, що у більшості студентів-першокурсників розірвані стосунки із навчальним закладом, в якому вони отримували середню освіту. Ще менше студентів-першокурсників (4 із 15 осіб) назвали куратора групи та викладачів факультету як значимих особистостей. Такі результати свідчать про недостатню адаптацію студентів-першокурсників до навчання в університеті.

Аналогічна робота була проведена і зі студентами-випускниками. Заслугує на увагу той факт, що у процесі складання карти соціальних зв'язків студентами-випускниками виявлені ті ж значимі особистості: мати, батько, дідуся та бабусю, брати і сестри. Хоча й

додалися чоловіки та дружини, наречені. В цілому можемо зробити висновок, що майбутні фахівці із соціальної роботи усвідомлюють роль сім'ї в житті людини. «Кому, як не найближчим людям можна довіритися в разі виникнення життєвих складнощів», – підкреслив студент-випускник Сергій К. Вікторія М. написала, що «щирі та теплі стосунки в сім'ї сприяють гармонійному, позитивному досвіду для подальшого життя, надають певний приклад для подальшої побудови власних сімейних стосунків».

Відрадним є той факт, що студенти-випускники (13 із 19 студентів) серед значимих особистостей вказували і викладачів університету, куратора групи, декана факультету, наголошуючи, що вони «є взірцем для особистості», «є професіоналами своєї справи, з яких намагаються брати приклад», «подобається їхній імідж, стиль викладання», «доступність матеріалу», «вони готові допомогти», «великий внесок у навчання, в освоєння педагогічними, професійними знаннями, оволодіння майбутньою професією». Інші студенти (6 із 19 осіб) не вказали жодного викладача як значимої особистості, а навпаки, відзначали конфліктні стосунки із ними, причинами яких були такі: зверхнє ставлення до студентів, заборона відстоювати свою думку, стереотипність мислення викладачів, конфлікт поколінь тощо. Такі варіанти відповідей є сигналом для викладачів та адміністрації факультету щодо потреби підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників.

Схожі показники у першокурсників та випускників були отримані у секторі друзі, сусіди. 14 із 15 студентів-першокурсників та 17 із 19 студентів-випускників назвали значимими для себе по 1-2 друзів, які «добре вміють підтримати в проблемній ситуації», «вміють мотивувати на успіх», «допомагають вирішувати конфлікти, переконуючи, що необхідно переосмислювати події, адекватно приймати рішення, не робити поспішних висновків». Майже всі студенти, які заповнювали карту соціальних зв'язків, вказали на суперечливі стосунки між ними та студентами групи, пояснюючи такими причинами: «нерозуміння цінностей один одного», «перешкоджання реалізації потенціалу один одного», «інтелектуальне суперництво», «неорганізованість», «заздрість». Такі результати спонукають до спрямування виховної роботи в групах, що спрямовувалась би на вдосконалення комунікативних умінь майбутніх фахівців, здатності до взаємодії у різноманітних ситуаціях.

Відрадним є те, що студенти-випускники у своїй більшості вказали на те, що складання

карти соціальних контактів сприяло більш глибокому аналізу своїх стосунків з різними людьми, привело до зміни ставлення до окремих особистостей, розуміння того, що у їхньому оточенні є люди, які можуть прийти на допомогу у вирішенні проблем, і це, навіть, ті люди, про яких вони так раніше не думали.

На наступному етапі оволодіння технологією роботи із мережею соціальних контактів ми пропонуємо студентам включитися у ділову гру, метою якої є формування вміння організовувати процес створення карти соціальних контактів у безпосередній взаємодії із клієнтом та планувати мережеві зустрічі. У ролі клієнтів виступали студенти групи. Кожен студент групи по черзі проводив один із етапів створення карти соціальних контактів: 1) вступний етап, акцент на взаємозв'язках; 2) визначення контактної мережі; 3) малювання карти; 4) оцінка впливу підтримуючих факторів; 5) позитивні зміни; 6) підведення підсумків аналізу соціальних контактів і взаємозв'язків; 7) заключний етап, акцент на взаємозв'язках.

На основі створених карт соціальних контактів студенти змогли скласти географічну карту соціальних контактів, що відображає доступність контактів, та біографічну карту, яка зафіксувала зміни, що відбулися протягом певного часу в мережі соціальних контактів людини.

У процесі ділової гри студенти були залучені також до планування мережевої зустрічі: визначення осіб, яких доцільно залучити до розв'язання певної проблеми «клієнта», мотивації на участь, створення умов для конструктивного спілкування.

Ділова гра завершилася етапом рефлексії, в ході якого студенти аналізували власну діяльність, звертаючи увагу на труднощі, що виникли у процесі складання та роботи із картою соціальних контактів.

Метод ділової гри у цьому разі був ефективним для формування у майбутніх фахівців із соціальної роботи уміння застосовувати технологію роботи з мережею соціальних контактів, оскільки дозволив освоїти та апробувати певну модель професійних рішень і відповідних професійних дій не просто в імітованій ситуації, а в реальній ситуації взаємодії студентів із своїми колегами, вибір їхнього оптимального варіанту. Ділова гра створила умови для «проживання» студентами свого стану в спеціально створених умовах, вони були причетними до діяльності системи роботи «фахівець – клієнт». Оскільки у процесі ділової гри була можливість повернутися на попередній етап гри, то це дозволило студентам побачити помилкові рішення та дії й

запропонувати інший, більш оптимальний спосіб дії. Отже, запропонована нами ділова гра наблизила навчальний процес до реальних умов наступної професійної діяльності фахівця із соціальної роботи, забезпечила перехід від пізнавальної мотивації до професійної, перехід до самоорганізації та саморегуляції дій та діяльності самими студентами.

Глибоке проникнення і засвоєння майбутніми фахівцями із соціальної роботи сутності, змісту і специфіки технологічних процесів в цілому та технології роботи із мережею соціальних контактів зокрема – основа професіоналізму кадрів соціальної та соціально-педагогічної діяльності. Ми стимулюємо студентів, які спробували використати технологію роботи з мережею соціальних контактів своїх однокурсників, до того, щоб не лише обмежуватися узагальненням практичної діяльності, а й переносити центр тяжіння на творчу переробку накопиченого досвіду, в якому відкриваються нові перспективи для практики виховання. Таку творчу переробку досвіду використання технології роботи з мережею соціальних контактів продемонстрували студентки Щурова О. (у процесі соціально-педагогічної роботи з подолання тривожності у випускниці школи перед ЗНО) та Репинська Я. (у роботі з молодістю студентською сім'єю),

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, технологія роботи з мережею соціальних контактів є ефективною соціально-педагогічною технологією, оскільки дозволяє достатньо цілісно перетворювати об'єкти педагогічних впливів, надавати допомогу клієнтам у вирішенні їхніх проблем через організацію та проведення зустрічей із значимим для нього оточенням. Оволодіння майбутніми фахівцями із соціальної роботи технологією роботи з мережею соціальних контактів оптимально відбувається у процесі організації ділової гри, в ході якої студенти реалізують етапи цієї технології, навчальний процес наближується до реальних умов наступної професійної діяльності. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробці серії трінінгових занять, що сприятимуть формуванню компетентності використання технології роботи з мережею соціальних контактів із клієнтами, які опинилися у різноманітних складних обставинах і потребують допомоги.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Зберегти сім'ю. Соціальна робота із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах / Автори-упорядники: Мороз О. М., Постолок Г. І.,

Семигіна Т. В., Шипіленко О. С. – К.: ЕКМО, 2008. – 160 с.

2. Левин К. Теория поля в социальных науках / Курт Левин. – СПб.: Сенсор, 2000. – 368 с.

3. Методические рекомендации по использованию технологии «Сеть социальных контактов» / Составители: М. В. Болдина, С. В. Бесперстова. – Тамбов, 2014. – Режим доступа: <http://podrostok.68edu.ru/wp-content/uploads/2014/12/SBORNIK-Set-sotsialnyih-kontaktov.pdf>

4. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1970. – 330 p. – Retrieved from: https://khoerulanwarbk.files.wordpress.com/2015/08/uri_e_bronfenbrenner_the_ecology_of_human_developbok-os-z1.pdf.

REFERENCES

1. Zberehty sim"yu. Sotsial'na robota iz sim'yamy, yaki opynylysy u skladnykh zhyttyevykh obstavynakh. (2008). [To save the family. Social work with families that came to be in a tight situation]. Kyiv.

2. Levin, K. (2000). *Teoriya polya v sotsialnykh naukah*. [Field theory in social sciences]. Spb.

3. *Metodicheskie rekomendatsii po ispolzovaniyu tehnologii «Set sotsialnykh kontaktov»*. (2014). [Guidelines for using «Social contact network' technology»]. Tambov.

4. Bronfenbrenner, U. (1970). The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design. Cambridge, MA: Harvard University Press. Retrieved from: https://khoerulanwarbk.files.wordpress.com/2015/08/uri_e_bronfenbrenner_the_ecology_of_human_developbok-os-z1.pdf.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОМЕЛЬЯНЕНКО Світлана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка фахівців із соціальної роботи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OMELIANENKO Svitlana Vitaliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Work, Social Pedagogic and Psychology, Centralukrainain Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: social work specialist's training.

Дата надходження рукопису 07. 01. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор О. С. Радул.